

НАУКОВЕ
ТОВАРИСТВО
ІМ. ШЕВЧЕНКА

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА

150 РОКІВ НА СЛУЖБІ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ ТА КУЛЬТУРИ

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

Львів — 2023

УДК: [001.8+008](477)“18/20“

С81

С81 150 років на службі української науки та культури. Гуманітарні науки.— Львів: Наукове товариство ім. Шевченка; Дослідно-видавничий центр НТШ.— 2023.— 1016 с., іл.

ISBN 978-617-7546-14-5

Ювілейна видавнича рада:

Юрій БОБАЛО, Степан ГЕЛЕЙ, Павло ГРИЦЕНКО,
Микола ЖУЛИНСЬКИЙ, Анатолій ЗАГОРОДНІЙ,
Борис ЗІМЕНКОВСЬКИЙ, Олег КУПЧИНСЬКИЙ,
Петро КУЦИК, Роман КУШНІР, Володимир МЕЛЬНИК,
Ігор МРИГЛОД, Зиновій НАЗАРЧУК, Роман ПЛЯЦКО,
Ганна СКРИПНИК, Андрій ФЕЛОНЮК, Ярослав ЯЦКІВ

Редколегія тому „Гуманітарні науки“:

Степан ГЕЛЕЙ, Михайло ГЛУШКО, Михайло ГНАТЮК,
Микола ІЛЬНИЦЬКИЙ, Анатолій КАРАСЬ,
Зоряна КУПЧИНСЬКА, Назар ФЕДОРАК,
Андрій ФЕЛОНЮК, Юрій ЯСІНОВСЬКИЙ

Відповідальний редактор: Степан ГЕЛЕЙ

Надруковано за ухвалою Видавничої ради
Наукового товариства ім. Шевченка
(Протокол від 10 липня 2023 р.)

**Збірник видано завдяки фінансовій підтримці Фонду родини ПІЦЮРІВ
при Фундації ім. Тараса Шевченка в м. Вінніпег (Канада)**

Головний засновник Фонду — Михайло ПІЦЮРА
Співзасновники — Стефан ПІЦЮРА, Євгенія ПІЦЮРА-ШВЕЦЬ
Голова Фонду — Євгенія ПІЦЮРА-ШВЕЦЬ
Прес-секретар — Петро ГРИНЧИШИН
Фонд засновано у 1998 р.

ISBN 978-617-7546-14-5

© Наукове товариство ім. Шевченка, 2023
© Укладання. ДВЦ НТШ, Львів, 2023

ЗМІСТ

- **ВСТУПНЕ СЛОВО** 9
Олег КУПЧИНСЬКИЙ
- **ФУНДАТОРИ І ЗАСНОВНИКИ ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ 1873 РОКУ** 14
Ореста ЛОСИК
- **ІСТОРИОСОФІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ І ПЕРШОПОЧАТКИ НАУКОВО-ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА (1873—1892)** 51
Ігор ГИРИЧ
- **НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА ЯК НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЄКТ КИЇВСЬКОЇ ГРОМАДИ ТА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО** 80
Михайло ГНАТЮК
- **ІВАН ФРАНКО ТА НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА** 98
Надія ХАЛАК
- **НТШ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ СТЕПАНА ТОМАШІВСЬКОГО У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ** 125
Іван ЗУЛЯК, Андрій КЛІШ
- **КИРИЛО СТУДИНСЬКИЙ – ГОЛОВА НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА У 1923—1932 РОКАХ** 146
Іван СВАРНИК
- **ГОЛОВА ІСТОРИЧНО-ФІЛОСОФІЧНОЇ СЕКЦІЇ НТШ ІВАН КРИП'ЯКЕВИЧ І ЙОГО ШКОЛА** 167

Іван ЗУЛЯК, Андрій КЛІШ

КИРИЛО СТУДИНСЬКИЙ — ГОЛОВА НТШ У 1923—1932 РОКАХ

НА сучасному етапі розвитку України як незалежної і демократичної держави одним із найважливіших завдань є вивчення свого минулого, пізнати яке найбільш об'єктивно та різнобічно можливо лише через його персоніфікацію. Саме людина, особистість, її розвиток і досягнення у різних сферах суспільно-політичного і наукового життя є основою національного та державного розвитку й прогресу будь-якої держави. Особливий інтерес становить дослідження наукової спадщини та суспільно-політичної діяльності багатьох представників інтелігенції України кінця ХІХ — першої половини ХХ ст. При цьому варто підкреслити, що задля кращого осмислення історичних процесів на вивчення заслуговує не лише діяльність видатних вчених України, але й творчість тих, які також зробили важливий внесок у розвиток вітчизняної науки, проте з різних причин були забуті чи відсунуті на другий план. Лише через вивчення здобутків таких особистостей стає можливим відтворення загального контексту історичного періоду, у якому цей митець існував. Серед визначних учених, громадсько-культурних діячів, які своєю працею спричинилися до українського культурного і наукового життя, вагоме місце посідає відомий науковець Кирило Студинський (1868—1941). Життя К. Студинського тісно пов'язане з просвітницькою та науковою працею в НТШ.

Постать академіка К. Студинського досі не знайшла широкого висвітлення в сучасній вітчизняній історіографії. За радянських часів його доробок замовчували через те, що він нібито був „фашистом“ і „націоналістом“, а із здобуттям Україною незалежності — через те, що він був „радянським“ і проголосив акт про возз'єднання Західної

України з УРСР. У радянський період ми знаходимо свідчення про академіка К. Студинського лише в енциклопедичних виданнях.

Чимале значення для утвердження наукового підходу до вивчення особи К. Студинського і його місця у суспільно-політичному житті краю мали праці У. Єдлінської. У її розвідках знаходимо конкретний матеріал з питань біографії, наукових інтересів ученого, його журналістської і громадсько-суспільної діяльності¹. Так, зокрема, у праці „Кирило Студинський (1868—1941). Життєписно-бібліографічний нарис“² авторка на основі опрацьованих архівних матеріалів, окрім власне біографії вченого, подає цінні бібліографічні дані та публікує частину його спогадів, а також бібліографію праць К. Студинського, яку подав М. Мороз. Проте деякі моменти суспільно-політичної діяльності вченого розкрито побіжно і деякою мірою неакрично.

У монографії Т. Савенко досліджено організаційні засади, наукову і видавничу діяльність НТШ у Західній Україні в міжвоєнний період, введено у науковий вжиток значну кількість важливих маловідомих архівних і рукописних джерел і документів, висвітлено чинники, що сприяли популяризації наукової праці НТШ³.

У монографії М. Алексієвця та В. Савенка⁴ поряд з дослідженням ролі НТШ в українському національному відродженні (друга половина XIX — початок XX ст.) висвітлюється діяльність К. Студинського у справі видавництва періодичних і серійних наукових видань НТШ, а також його роботу у Філологічній секції Товариства.

У праці О. Рубльова⁵ на ширшому колі архівних джерел та опублікованої історико-мемуарної й фактивної наукової літератури висвітлено участь уродженців західноукраїнських земель у загальнонаціональних політичних і культурних процесах, починаючи з часів Першої світової війни, доби Української революції 1917—1921 рр. й закінчуючи подіями осені 1939 р.— початком Другої світової війни й так званим

¹ Єдлінська У. Суспільно-громадська та наукова діяльність академіка Кирила Студинського // Наукове товариство імені Т. Шевченка і українське національне відродження. Збірник наукових праць і матеріалів першої наукової сесії НТШ. — Львів, 1992. — С. 90—97.

² Єдлінська У. Кирило Студинський (1868—1941). Життєписно-бібліографічний нарис. — Львів, 2006. — 309 с.

³ Савенко Т. Організаційні засади, наукова і видавнича діяльність наукового товариства ім. Т. Шевченка в Західній Україні (1921—1939 рр.): Монографія. — Тернопіль, 2017. — 230 с.

⁴ Алексієвць М., Савенко В. Роль Наукового товариства ім. Т. Шевченка в українському національному відродженні (друга половина XIX — початок XX ст.). — Тернопіль, 1999. — 188 с.

⁵ Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загально-національних політичних та культурних процесах (1914—1939). — К., 2004. — 648 с.

„возз'єднанням“ Західної України з УРСР. Особливу увагу звернуто на участь східногалицької інтелігенції у здійсненні політики „українізації“ в УРСР, контакти вчених ВУАН і НТШ у Львові.

У книзі О. Рубльова та Ю. Черченка „Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції, 20—50-ті роки ХХ ст.“⁶ описано політичні та культурні зв'язки галицьких вчених з радянськими у 20—30 рр. ХХ ст., ідеологами яких були М. Грушевський і К. Студинський.

Привертає увагу публікація О. Романіва „Наукове товариство ім. Шевченка — перша Українська академія наук“ у „Київській старовині“⁷. У статті детально висвітлено видавничу та організаційну діяльність К. Студинського у НТШ.

Варто виокремити працю І. Поцілуйко, у якій проаналізовано науково-організаційну діяльність К. Студинського, зокрема і в НТШ⁸.

Низку праць, присвячених громадсько-політичній і науковій діяльності К. Студинського, опублікував А. Кліш⁹.

При написанні статті використано широкий джерельний масив документів і матеріалів, що зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади України (далі — ЦДАВО України), Центральному державному історичному архіві України у Львові (далі — ЦДІА України у Львові), Державному архіві Львівської області (далі — ДАЛО), відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України (м. Київ) (далі — ВРФТ ІЛ НАН України).

Як відомо, НТШ виникло внаслідок реформування 1892 р. Товариства ім. Шевченка. Товариство, що до цього ставило за мету допомогу розвитку української словесности, тепер визначило своїм головним завданням справу розвитку науки українською мовою. Воно розгорнуло активну наукову і видавничу діяльність. Створено

⁶ Рубльов О., Черченко Ю. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції, 20—50-ті роки ХХ ст.— К., 1994.— 351 с.

⁷ Романів О. Наукове товариство ім. Шевченка — перша Українська академія наук // Київська старовина.— 1999.— № 2.— С. 49—72.

⁸ Поцілуйко І. Науково-організаційна діяльність К. Студинського // Шевченківська весна: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяченої 15-й річниці незалежності України: У 3-х част.— Част. 3: Історія / За заг. ред. проф. В. Ф. Колесника.— К., 2006.— Вип. IV.— С. 346—348.

⁹ Кліш А. Б. Кирило Студинський: життя та діяльність: Монографія.— Тернопіль, 2011.— 220 с.; його ж. Публіцистична та редакторсько-видавнича діяльність Кирила Студинського // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології.— Львів, 2007.— Вип. 2.— С. 230—238; його ж. Громадсько-політична і наукова діяльність Кирила Студинського // Українська історична біографістика: забуте і невідоме / За ред. проф. М. М. Алексієвця.— Тернопіль, 2005.— Част. 1.— С. 155—167.

три секції — Філологічну, Історично-філософічну та Математично-природописно-лікарську. В НТШ склалися добрі умови праці для молодих науковців. Члени НТШ залучалися до активної участі у наукових конгресах і з'їздах, підтримували зв'язки з науковими колами світу. Був заснований спеціальний науковий періодичний збірник „Записки Наукового товариства ім. Шевченка“, перший том якого вийшов у світ наприкінці 1892 р., а наступний 1893 р. Період з 1893 по 1914 р. сучасні дослідники називають найпліднішим, в якому проявлено низку ініціатив, запроваджено на належному рівні видання, які засвідчили рівень української науки й представлення її у відомих бібліотеках світу.

З 1894 р. К. Студинський — член НТШ¹⁰. 1 червня 1899 р. К. Студинського обрали дійсним членом НТШ у Львові. Тепер він мав право брати участь у наукових засіданнях¹¹. Слід сказати, що К. Студинський був обраний до Філологічної секції.

Перша світова війна перервала успішний процес розвитку наукової й суспільної діяльності НТШ. Почалися репресії проти українського руху в Росії. Фактично заборонено видання літератури українською мовою. Припинилися будь-які контакти між Наддніпрянщиною і Галичиною. Багато видатних діячів заарештували або інтернували. Серед них опинився й М. Грушевський, якого після арешту й недовгого перебування у в'язниці вислали до Казані.

Слід сказати, що у складній ситуації опинилася видавнича діяльність НТШ. 1 грудня 1923 р. К. Студинський писав, що перед війною щорічно видавали 20—25 томів і випусків наукових публікацій, упродовж 1921—1922 рр. — ледве шість томів, позаяк видання однієї книжки на 12 аркушів становило 250 дол., говорари авторам практично не виплачували¹².

Від 1920 р. НТШ опинилося під польською владою і переживало складний період адаптації до нової ситуації.

На засіданні Загальних зборів НТШ від 2 листопада 1923 р. К. Студинського обрали головою, референтом друкарні НТШ. У своїй промові він окреслив основні завдання НТШ: упорядкування фінансового стану, інтенсивна праця в секціях і комісіях, налагодження зв'язків з ВУАН¹³. Перед новообраним головою постали складні завдання — врятувати

¹⁰ ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 371, арк. 64.

¹¹ Алексієвець М., Савенко В. Роль Наукового товариства. — С. 175.

¹² Галичина. Поклик до українського громадянства // Нова Україна. Рік видання другий. — Прага, 1923. — Ч. 12. — Груд. — С. 241.

¹³ Діяльність Секцій // Хроніка Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. — Львів, 1919. — Ч. 67—68. — С. 1—6.

Товариство з важкого післявоєнного економічного становища і забезпечити йому статус наукової установи академічного європейського рівня, якого ще перед війною домагався на чолі Товариства його великий попередник і друг Михайло Грушевський. Для здійснення цього вчений сконцентрував усі свої можливості. Він заводив широкі зв'язки з українською еміграцією в надії на фінансову допомогу, вивчає науковий потенціал українців краю і за кордоном, намагаючись згуртувати його в рамках Товариства.

Важкі умови життя, в яких опинився К. Студинський після загарбання Галичини Польщею, не похитнули його патріотичних переконань. Першим документом, виданим на початку головування К. Студинського, у грудні 1923 р. був „Пропам'ятний лист НТШ у Львові з нагоди заборони національної назви українського народу Кураторією Львівського шкільного округу“. Його підписали К. Студинський — голова НТШ і В. Гнатюк — генеральний секретар. Документ мав міжнародний характер, вийшов у перекладі французькою і німецькою мовами, з огляду на потребу захистити національне ім'я народу. В основу цього документа Б. Барвінський поклав Бопланове визначення поняття „Україна“ в його Генеральній карті України 1639 р., виданій 1654 р.¹⁴ Зокрема, у листі йдеться: „Нема у світі такої влади, котра могла б живому народови заборонити вживання його національного імени, а накинути такого, якого він не хоче або не може вживати. Тому Наукове Товариство ім. Шевченка, яке найвисша інституція на українських землях, що опинилися під Польщею, приневолене на основі одноголосної ухвали своїх Секцій [...] подати отсе письмо до прилюдного відома“.

Тоді ж, у грудні 1923 р. виповнилося 50 років від заснування Товариства. На урочистій академії К. Студинський виголосив промову, в якій характеризував пройдений Товариством шлях і реально представив його сучасний стан. Особливо підкреслював заслуги М. Грушевського, завдяки якому Товариство стало визначним осередком науки, що звернув на себе увагу цілого європейського і американського культурного світу і вже перед війною здійснював обмін видань з 236-ти науковими інституціями. Іменування дійсними членами за наукові праці стало серед наукового світу великою почесною. Перейшовши до справ сьогодення, голова змалював реальну фінансову картину — „на державні підмоги не ждемо. Віримо, що і наш поклик не промине безслідно: Хочемо стати власними силами і силами нашого народу — а ми розумною, оццадною

¹⁴ Романів О. Наукове товариство ім. Шевченка... — С. 64.

господаркою поведемо далі нашу культурну працю. Починаючи 51 рік нашого існування, хочемо покликати до життя всі наші видання, припинені серед воєнного лихоліття¹⁵.

Про академію вміщено невелику замітку у „Ділі“, в якій, зокрема, йдеться, що дирекція поліції дала дозвіл на зібрання Академії за умови, що її програма не відійде від наукового характеру. Поліція пригрозила, що в разі будь-яких політичних „натяків“ Академія буде негайно розігнана¹⁶. Отже, ми можемо зробити висновок, що діяльність будь-яких національних товариств, навіть наукових, була чітко регламентована польською владою.

Слід сказати, що подібні святкові акції відбулися по різних містах Галичини. Так, зокрема, 23 березня 1924 р. заходами філії товариства „Учительська громада“ у Тернополі організовано академію на честь 50-річного ювілею НТШ і 30-річчя його наукової праці. К. Студинський як голова Товариства виголосив реферат про роль НТШ у відродженні Галичини¹⁷.

Складним залишалось післявоєнне фінансове становище НТШ. Одним із перших заходів керівництва щодо здійснення проголошеної заяви стало звернення по допомогу до українських громад (об'єднань) в еміграції. Це виразно представлено в листі-відповіді В. Целевича до новоіменованого голови — К. Студинського, написаному 21 січня 1924 р. з Філадельфії. У ньому читаємо: „От тепер Пан Президент зачали велике діло, щоби промостити світляний шлях для розвою твердині української науки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. Прекрасна ціль. Ваші відозви передружовано в усіх американських українських часописах, навіть большевицькі часописи згадали о них о потребі допомоги. Летючки і книжочки про Наукове Товариство я роздаю по вічах і згадую також о потребі допомоги українській науці. На жаль, мушу сказати сумну вість, що великої допомоги зібрати годі. Я і Об'єднання доложимо всіх старань, щоби ту справу спопуляризувати. Але, як сказано, тут відносини змінилися, сентимент для краю помер. Українська інтелігенція, а передусім священство, находиться в досить лихому матеріальному положенню, і тому на інтелігенцію не можна числити много“¹⁸.

¹⁵ Наукове товариство ім. Шевченка у Львові вчора і нині (1973—1923) // Стара Україна.— 1924.— Ч. 1.— С. 1.

¹⁶ Ювілей нашої Академії Наук // Діло (Львів).— 1923.— Ч. 204 (10085).— 19 груд.— С. 5.

¹⁷ Діло.— 1924.— 3 квіт.— С. 4.

¹⁸ У півстолітніх змаганнях: Вибрані листи до Кирила Студинського.— К., 1993.— С. 409.

Проте матеріальну допомогу Товариству надавали з Нью-Йорка (Ю. Шустакевич, Ю. Юревич, М. Бучаков), українські „Січовики“, Об'єднання Українських організацій в Америці¹⁹.

В Галичині заклик Товариства знаходив позитивніші відгуки. Наприклад, 29 лютого 1924 р. з Тернополя повідомили, що „філія товариства „Учительська громада“ рішила повести енергійну збіркову акцію серед наших громадян на користь Наукового Товариства ім. Шевченка. Члени філії зобов'язалися зложити по 1 \$ на сю ціль. Крім сего, маємо в плані устроїти святочну академію в честь нашої найвищої Наукової Інституції і тим самим спопуляризувати акцію збірок; маємо надію, що навіть у сьогоднішніх скрутних часах зібрани би 90—100 доларів“²⁰.

Також для подолання фінансових негараздів К. Студинський здійснив парцеляцію маєтку в с. Белелуї²¹ (це маєток, записаний Товариству коломийським адвокатом Т. Дембицьким 15.07.1915 р.). Товариство продало цей маєток сусіднім селянам, залишивши собі тільки двір і трохи поля. За виторгувані з продажу землі гроші куплено кам'яницю у Львові при вул. Панській, яку згодом продано, щоб позбутися різних боргів і придбати друкарські машини²².

Таким чином К. Студинський, не жалюючи свого часу і сил, поступово привів Товариство до фінансової рівноваги, що було першою найважливішою проблемою післявоєнного занепаду майна Товариства. Довіра до раціонального ведення майна НТШ стала основною причиною надання голові тимчасового кредиту у фінансових колах львівських установ, завдяки чому можна було сплатити важкі іпотетичні зобов'язання на будинок з книгозбірнею. За час головування К. Студинського друкарня встигла дати НТШ понад п'ятсот листів друку і придбати два лінотипи, а переплетня і книгарня дали можливість надавати гонорар співробітникам видань НТШ за наукові праці у сумі близько 185 золотих²³.

Велику роль К. Студинський відводив редакційно-видавничій діяльності Товариства, зокрема виданню „Записок НТШ“. Саме він був одним з ініціаторів чіткого поділу публікованого матеріалу з певними галузями наук або групи наук, кожна з яких формується репрезентовано в окремих томах. На титульних сторінках цих томів

¹⁹ ЦДІА України у Львові, ф. 362, оп. 1, спр. 54, арк. 66, 78—79.

²⁰ Романів О. Наукове товариство ім. Шевченка...— С. 65.

²¹ ЦДІА України у Львові, ф. 362, оп. 1, спр. 54, арк. 64.

²² Дорошенко В. Огнище української науки Наукове товариство імени Т. Шевченка. З нагоди 75-річчя його заснування.— Нью-Йорк; Філадельфія, 1951.— С. 70.

²³ Свенціцький І. Загальна характеристика наукової діяльності академіка Кирила Студинського.— Львів, 1928.— С. 9.

з'являються підзаголовки: „Праці Історично-філософичної секції“, „Праці Філологічної секції“. Завдяки цьому від 1924 р. уже маємо чітко структуралізовані за тематикою томи, а отже, й змогу конкретно визначити, скільки томів підготувала та чи інша секція. За редакцією К. Студинського виходять 136—137 (1925), 141—145 (1925), 146 (1927), 148 (1928) та спільно з І. Крип'якевичем — 150 (1929) томи²⁴.

Слід зазначити, що при безпосередньому сприянні К. Студинського як голови Товариства впродовж дев'яти років (1923—1932) наукові видання НТШ мали такий перелік²⁵:

Назва видання	Число випусків
Записки НТШ	17
Збірник Історично-філософичної секції	1
Збірник Філологічної секції	4
Збірник Математично-природописно-лікарської секції	8
Етнографічний збірник	2
Жерела до історії України-Руси	1
Лікарський вісник	16
Матеріали до української бібліографії	3
Пам'ятки української мови і літератури	1
Збірник Правничої комісії	3
Студії з поля суспільних наук і статистики	2
Праці Комісії шевченкознавства	1
Стара Україна	24
Український архів	1
Хроніка НТШ	3
Збірник Фізіографічної комісії	5
Разом:	92

Слід зазначити, що наукова та видавнича діяльність НТШ потребувала поповнення наукового потенціалу високоосвіченими науковими працівниками, насамперед молоддю. Ще 1903 р. М. Грушевський висловив пропозицію щодо заснування Академічного дому. Мета цієї інституції

²⁴ Бібліографія Записок Наукового товариства імені Шевченка. Томи I—CCXL (1892—2000).— Львів, 2003.— С. 16—18.

²⁵ Періодичні та серійні видання Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (1885—1939): Анотований покажчик.— Львів, 1990.— 101 с.

визначена такими словами К. Студинського: „Від довшого часу відчувалася болучо потреба дому, де українсько-руська молодіж вищих шкіл могла би знаходити добрі, гігієнічні і можливо дешеві помешкання та таку ж їжу, в крайній потребі і кредит (по змозі), де б виховувалась вона в здоровій атмосфері праці, вищих духовних інтересів, суспільних і національних обов'язків і не марнуючи своїх сил у біді або невідповідних обставинах, приносила би в тяжку боротьбу життя непорушні запаси енергії, свіжість інтересів та ідеалів суспільної діяльності“²⁶.

1907 р. новоспруджений будинок на кошти меценатів як з Наддніпрянської України, так і з Галичини, був переданий для користування українському студентству. Академічний дім побудували на вул. Супінського, 17, та передали студентській молоді.

Проте під час Першої світової війни в будинку розміщувалося царське військо. Як згадував К. Студинський, що з багатого інвентарю залишилося кілька розбитих шаф, столів і кільканадцять крісел²⁷.

Не маючи коштів на відновлення і нове обладнання будинку, Відділ НТШ на засіданні 26 червня 1918 р. ухвалив рішення передати приміщення Академічного дому гімназії сестер василіянок.

К. Студинський повертає у власність Товариства Академічний дім і передає його для потреб української молоді²⁸.

З Академічним домом пов'язані діяльність студентського товариства „Академічна громада“, студентського хору „Бандурист“. Без сумніву, праця К. Студинського, який доклав чимало зусиль у боротьбі за існування та функціонування цієї інституції згідно з її прямим призначенням. Не один студент, знайшовши тут притулок і підтримку, зміг здобути освіту і вийти в люди.

Отже, К. Студинський особливо дбав про створення належних умов для науково-освітньої праці студентської молоді.

Після революції 1917—1921 рр. в Україні поступово налагоджувалися наукові контакти між УРСР та Західною Україною, зокрема між НТШ і Всеукраїнською академією наук.

Визнанням значних наукових здобутків та авторитету НТШ стало обрання його членів С. Смаль-Стоцького (1918), В. Гнатюка (1923), К. Студинського (1924), С. Дністрянського (1926), І. Горбачевського (1927), М. Возняка, Ф. Колесу та В. Щурата (1929) академіками ВУАН.

²⁶ Поцілуйко І. Науково-організаційна діяльність К. Студинського.— С. 346.

²⁷ Там само.— С. 347.

²⁸ Студинський К. Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові, 1873—1928 рр. // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці Філологічної та Історично-філософської секції.— Львів, 1929.— Т. СЛ.— С. XVI—XVII.

Членами НТШ були провідні науковці УСРР — Д. Багалій, М. Василенко, С. Єфремов, А. Кримський та ін. Загалом на 1932 р. членами Товариства були 30 учених з УСРР, серед них дев'ять академіків ВУАН²⁹.

Спершу ці відносини були спорадичними й виникали завдяки ініціативі окремих відомих представників інтелігенції як Західної України, так і Наддніпрянщини. З 1925 р. розпочала діяльність Комісія історії Західної України, яку очолив М. Грушевський. Вона намагалася організувати поїздки до Києва західноукраїнських вчених. Так, 1927 р. К. Студинський разом з М. Кордубою, Ф. Колессою й О. Макарушкою репрезентував НТШ на відзначенні у Києві сторіччя з часу виходу збірки українських пісень М. Максимовича. М. Грушевський у своєму вступному слові так характеризував завдання перед Комісією та місце у ній К. Студинського як голови НТШ: „[...] „Комісія Західної України“ поставила своїм завданням увійти в можливо живі і діяльні зносини з науковими установами і поодинокими ученими не тільки тих частин Західної України, які містяться в межах Української Радянської Республіки, але й тих, що захоплені окупацією — польською, румунською й чеською. Сьому завданню політичної борони і важкі, не полагожені ще наслідки Світової війни ставили особливі труднощі. Але вони успішно борються завдяки живому спочуттю і співділанню в сім єднанню наукових сил обох частин нашої землі, що виявляє особливо наш західно-український науковий осередок — наша львівська безтитульна, але многозаслужена і слава в розвою української науки Західно-Українська Академія Наук — „Наукове Товариство імени Шевченка“, котрої вишній голова академік Кирило Осипович Студинський приймає безпосередню діяльну участь в організації занять Комісії Західної України — являється її фактичним співпровідником...“³⁰ Високо оцінював К. Студинського і Ф. Савченко, наголошуючи, що той „протягом чотирьох років тісно зв'язаний з роботою всіх трьох наукових секцій як відповідальний керівник наукової й адміністративно-організаційної діяльності Товариства“³¹. Комісія, як і вся діяльність ВУАН, була під польським оком радянських спецслужб. Сучасний історик Ю. Шаповал у своїй праці подає текст доносу одного з

²⁹ Рубльов О., Черченко Ю. Сталінщина й доля. — С. 48.

³⁰ Пристайко В., Шаповал Ю. Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД: Трагічне десятиліття: 1924—1934. — К., 1996. — С. 96.

³¹ Історія Академії наук України, 1924—1928: Документи і матеріали / Національна б-ка України ім. В. І. Вернадського; Ін-т укр. археогр. та джерелознавства НАН України / Упоряд. В. А. Кучмаренко, О. Г. Луговський, Т. П. Папакіна та ін.; Редкол.: О. С. Онищенко (відп. ред.) та ін. — К., 1998. — С. 338.

харківських аспірантів на М. Грушевського, у якому, зокрема, йдеться: „С загралицей через комиссию Зап[адной] Украины поддерживается тесная связь. В адрес Студинского ежемесячно отправляется от 200 до 400 долларов. Для каких целей, не особенно ясно“³².

Активізація наукових контактів ВУАН і НТШ, зміни на краще у книгообміні між УСРР і Західною Україною завдячували насамперед тій бурхливій діяльності, яку розгорнув із поверненням на Батьківщину в березні 1924 р. колишній голова НТШ М. Грушевський. Важливу роль у налагодженні зв'язків із закордонними українськими науковцями, наданні ВУАН не лише формально (за назвою), а й фактично всеукраїнського характеру, в той час відіграли особисті дружні взаємини М. Грушевського з тогочасним головою НТШ у Львові К. Студинським.

У 1922—1936 рр. у Києві діяв Український науковий інститут книгознавства (УНІК), створений на базі Книжкової палати України. Це був перший у країні науковий заклад, який займався питаннями бібліографії, історії, соціології, мистецтва і техніки книги.

Мета і завдання УНІКу й НТШ збігалися. Зокрема, ставилося завдання спільно досліджувати тематичні і мовні аспекти українського друку. Налагоджувалися тісні взаємовідносини між науковими закладами й особисто між директором Інституту Ю. Меженком і головою Товариства К. Студинським. Про те, наскільки активним був обмін між НТШ та УНІК, свідчать, наприклад, такі дані: у 1923—1925 рр. Бібліотека НТШ надіслала УНІКу 1422, а отримала натомість 1062 примірники різноманітних видань³³.

Радянська влада досить щедро субсидіювала НТШ, переслідуючи передусім свої цілі, оскільки зв'язок з ним мав велике значення для завоювання симпатій української інтелігенції, яка гуртується навколо нього. Допомога йому була в очах галицької інтелігенції ніби природним обов'язком щодо молодшої сестри ВУАН, яка була позбавлена після польської окупації державної допомоги³⁴.

Активізація книгообміну з НТШ призводить до того, що 16 березня 1925 р. Держвидав України звернувся до Центрального управління у справах друку УСРР з проханням подати свою думку щодо доцільності

³² Шаповал Ю. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії.— К., 2001.— С. 310.

³³ Середяк А. Зв'язки НТШ з Українським Науковим Інститутом Книгознавства // Т. Шевченко і українська національна культура: Матеріали наукового симпозиуму (Львів, 8—9 червня 1989 р.) / ЗНЦ АН УРСР, Ін-т сусп. наук та ін.— Львів, 1990.— С. 128.

³⁴ Кульчицький С. Міжнародна діяльність керівництва УСРР. За матеріалами „особих тек“ політбюро ЦК КП(б)У 1924—1930 років // Політика і час.— 1997.— № 2.— С. 79.

Кирило Студинський

Голова НТШ Кирило Студинський і
Роман Цегельський – секретар Товариства. Львів, 1926 р.

Управа і члени Наукового товариства ім. Шевченка з нагоди 30-ліття наукової праці Володимира Левицького.
Сидять зліва направо: Володимир Охримович, невстановлена особа, Олена Степанів-Дашкевич, невстановлена особа, Ілля Кокорудз, Іван Копач, Мирон Кордуба, Сидір Громницький, Володимир Левицький, Володимир Левицький, невстановлена особа, Софія Левицька, дві невстановлені особи, Марія Фуртак-Деркачева, Кирило Студинський, Іван Раковський.
Львів, 1927 р.

усталених торговельних відносин з Книгарнею НТШ. Але до того часу підписання відповідної угоди вистало ще два з половиною роки. Річ у тім, що до труднощів сполучення із західноукраїнськими землями, тих перепон, які чинила польська влада, додавалися і цензурні обмеження з боку певних установ в УСРР.

Поступово, хоча з чималими труднощами, справа книгообміну виданнями між Наддніпрянщиною та західноукраїнськими землями налагоджувалася. Це завдяки насамперед активній позиції К. Студинського та М. Грушевського³⁵.

Можливість друкувати свої праці в радянській Україні мала велике значення для західноукраїнських науковців. Переважна більшість з них практично жила з видання цих праць. Вони, як писав К. Студинський, „найшли нове поле до поширення своїх праць і думок, а за велику пошану вибором членами Академії, можуть віддячити тільки широкою вдячністю і здвоєнню науковою роботою“³⁶.

Окрім книгообмінних операцій між Західною Україною та УСРР, у той же час налагоджувались й регулярні наукові контакти галицьких дослідників з науковцями Наддніпрянщини. Активним учасником цих контактів був К. Студинський.

До ювілейних свят М. Драгоманова й І. Франка, що відзначалися 1926 р., виконано перші координовані праці львівських і київських дослідників. Тоді ж, у жовтні 1926 р., на ювілей М. Грушевського приїздили зі Львова К. Студинський та І. Свенціцький. Навесні 1927 р. відбулися публічні доповіді в УСРР академіка ВУАН К. Студинського — про галицьке наукове життя, професора І. Свенціцького — про старе галицьке мистецтво, професора В. Симовича — про життя Буковини³⁷.

К. Студинський цінував роботу свого попередника на посаді голови НТШ М. Грушевського, зокрема, на ювілей історика 1926 р. він виголосив промову такого змісту: „Геній української думки повів Вас на галицьку землю, де ви з печаттю його духа почали орати занедбане поле. Широю волею і сильною рукою, взявши кирму Товариства, Ви давали приклади велетенської запопадливости, незломної волі й великої безкорисности протягом 20 літ. У перетворене Товариство ім. Шевченка на Наукове вложили Ви свою молодість, свій спокій, свої глибокі знання, свою душу і свої нерви. Не тільки Товариство ім. Шевченка, але і український нарід Ви своєю плідотною працею ввели в сім'ю

³⁵ Рубльов О., Черченко Ю. Сталінщина й доля...— С. 50—51.

³⁶ Студинський К. Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові, 1873—1928 рр.— С. 16.

³⁷ Рубльов О., Черченко Ю. Сталінщина й доля...— С. 54.

європейських народів"³⁸. У листі до М. Скрипника від 7 лютого 1928 р. К. Студинський писав, що „М. Грушевський мав в Галичині такі заслуги, а на Україні веде тепер таку величну працю, що я не можу не склонити перед ним і перед його організаційною роботою голови і не пристати до неї, хочби навіть довелося через те потерпіти“³⁹.

У травні 1927 р. К. Студинський, І. Свенціцький і В. Сімович брали участь у роботі правописної конференції в Харкові. Українська АН прийняла новий правопис 31 березня 1929 р. Голова НТШ у Львові декларував свою повну готовність прийняти правопис, ухвалений на конференції, і прищеплювати його в Західній Україні як єдиний і всеукраїнський, а незабаром 29 травня того ж року прийняло його і НТШ як загальнообов'язковий для своїх видань⁴⁰. Прийняття проєкту 1927 р. у Харкові мало й політичний підтекст. К. Студинський у своєму виступі наголошував: „Для нас байдуже, чи будемо писати з апострофом, чи без, лябораторія, чи лабораторія. Це дрібниці, про які не слід сперечатися. Вони нас певно не роз'єднують. І нехай ніхто з діячів Радянської України не побоюється, що ми, галицькі українці, хочемо Піємонт української культури затримати за собою. Український Піємонт признаємо за Радянською Україною [...] Стверджую прилюдно, що з конференції виходимо не роздвоєні, а об'єднані“⁴¹. Слід сказати, що питання унормування правопису у виданнях НТШ набрало гостроти ще задовго до згаданої конференції. 24 січня 1900 р. на засіданні Історично-філософічної секції М. Павлик запропонував створити „язикову комісію“ для укладення єдиних орфографічних правил. 14 лютого того ж року така Комісія була створена⁴².

До цієї Комісії в різні роки входили О. Колесса (перший її голова), М. Павлик (його заступник), В. Гнатюк, І. Кокорудз, К. Студинський, С. Смаль-Стоцький, І. Франко, М. Грушевський, В. Дорошенко, А. Кримський, С. Тимченко⁴³.

³⁸ Винар Л. Михайло Грушевський: Історик і будівничий нації // Статті і матеріали.— К., 1995.— С. 75.

³⁹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 7, спр. 267, арк. 10.

⁴⁰ Єдлінська У. Суспільно-громадська та наукова діяльність...— С. 95.

⁴¹ Студинський К. З побуту на Радянській Україні. На маргінесі правописної конференції.— Львів, 1927.— С. 73.

⁴² Гузар О. Роль Наукового товариства ім. Шевченка у формуванні єдиного загальноукраїнського правопису (1900—1929 роки) // З історії Наукового товариства ім. Шевченка: Збірник повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові.— Львів, 1998.— С. 44.

⁴³ Гузар О. Правописна концепція НТШ і питання уніфікації єдиного українського правопису на зламі XIX—XX століть // Український правопис та реалії сьогодення: Матеріали засідань Мовознавчої комісії та Комісії всевітньої літератури НТШ у Львові 1994—1995 рр.— Львів, 1996.— С. 13.

Членом Комісії був і К. Студинський, який у 20-х рр. ХХ ст. висловив тезу про те, що „на радикальні зміни в правописі може собі дозволити тільки одноцільний нарід, що живе одним державним життям, що не виставлений на всякі можливі спроби денаціоналізації. Для українців, розділених і розбитих, цей час ще не наспів“⁴⁴.

1928 р. К. Студинський представляв НТШ на відзначенні 20-ліття смерті професора В. Антоновича у Києві. В ЦДІА України у Львові зберігся лист від НТШ, в якому Товариство просить Міністерство іноземних справ Польщі про призначення пільгових паспортів для членів Товариства М. Кордуби і К. Студинського⁴⁵. Того ж року він репрезентував Товариство на святі „Оссолінеума“ у Львові з нагоди його ювілею — 100-річчя. У промові наголосив, що ця установа розміщена на українській землі й також має заслуги в розвитку української науки та культури⁴⁶.

У доповіді про наукову роботу за 1927 р., виголошеній 6 травня 1928 р. у Києві, К. Студинський бурхливо реагує на заяву А. Кримського про так звану „штучність“ НТШ у Львові: „Із [...] бодем [...] вичитав я у „Вечернем Києве“ статтю акад. Кримського, що назвав Наукове тов[ариство] ім. Шевченка [...] „искусственным произведением“. Для чого має воно бути штучним, чи, може, тому, що поза межами радянської землі залишилося ще вісім мільйонів українців [...] які мають право до наукового і культурного життя? Чи, може, тому, що наукова робота в Науковім тов[аристві] ім. Шевченка поклала угольний камінь під заснування Київської Академії наук? Чи, може, тому, що акад. Кримський не брав участі у виданнях Наук[ового] тов[ариства] ім. Шевченка, і через те воно „искусственное произведение“?.. Якесь прикре непорозуміння чи брак симпатії для галицької культурної праці бачу у цих словах акад. Кримського“⁴⁷.

13 лютого 1927 р. в „Українському голосі“ опубліковано статтю М. Струтинського „Видавець, книжка і читач“, у якій докоряється голові НТШ погіршенням наукової діяльності. У відповідь К. Студинський аргументовано доводить про стан науки в Товаристві й зазначає, що його виданнями цікавиться європейський і американський культурний світ⁴⁸.

⁴⁴ Студинський К. З побуту на Радянській Україні... — С. 65.

⁴⁵ ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 54, арк. 17.

⁴⁶ Мороз М. Матеріали до хронології діяльності НТШ 1873—1944 рр. // З історії НТШ: Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові.— Львів, 1997.— С. 299.

⁴⁷ Рубльов О., Черченко Ю. Сталінщина й доля... — С. 150—151.

⁴⁸ ЦДІА України у Львові, ф. 368, спр. 146, арк. 9.

Слід сказати, що на 1928 р. завдяки К. Студинському фінансовий стан Товариства дещо поліпшився. Про це свідчить стаття І. Свенціцького в газеті „Діло“, присвячена ювілею голови НТШ. У ній, зокрема, йдеться, що в Академічному домі проживало українське студентство, працювала друкарня, на чотири кімнати розширилася книгозбірня, музей одержав фахового працівника-музеолога, наукові співробітники НТШ, а К. Студинський як голова Товариства був прихильником якнайширшої української культурно-національної праці установи⁴⁹.

1928 р. у „Літературних вістях“ вийшла стаття „Наукове Т-во ім. Т. Шевченка“, в якій розміщено інтерв'ю з К. Студинським. Голова, зокрема, відзначив, що за роки його керування оплачено 7000 дол. колишніх боргів; у кредит куплено машини, 2 лінотики (за 11 000 дол.); в Академічний дім Товариство вклало 20 000 дол., також воно повністю утримувало бібліотеку (понад 120 000 томів), етнографічний, мінеральний музей і музей викопних решток. У той же час за 1927 р. НТШ отримало дотацій від Міністерства освіти у Варшаві (800 дол.), Ради Львова (бл. 230 дол.). Основною статтею доходів Товариства за головування К. Студинського був продаж власних видань⁵⁰. Отже, можна зробити висновок, що порівняно за короткий час К. Студинський зумів поліпшити матеріальне становище НТШ, яке перебувало у доволі скрутному становищі під час і в роки після Першої світової війни.

1927 р. Є. Чикаленко запропонував НТШ купити у нього за 200 доларів його „Щоденник. 1907—1917“. Таку ж пропозицію НТШ зробила і газета „Українське слово“, що виходила у Перемишлі, у статті з нагоди 65-літнього ювілею Є. Чикаленка. З листів стає відомо, що відділ НТШ спершу відмовився купувати у Є. Чикаленка мемуари, а надавав йому 200 доларів матеріальної допомоги, від якої Є. Чикаленко відмовився. Він писав К. Студинському, що не бажає жити на „жебрацьку милостину“, а бажав видати свої записи Самовидця, який 40 років стояв у центрі боротьби за національне відродження⁵¹.

К. Студинський посприяв тому, щоб НТШ купило „Щоденник...“ у Є. Чикаленка. Листи Є. Чикаленка на адресу НТШ підтверджують, на яких умовах він здійснив продаж свого „Щоденника...“⁵²

У 1928—1929 рр. стараннями К. Студинського в Харкові тривала підготовка вистави А. Вахнянина „Купало“. К. Студинський їздив туди

⁴⁹ Свенціцький І. 35 літ наукової праці. З приводу ювілею проф. Кирила Студинського // Діло.— 1928.— Ч. 240 (11.491).— 26 жовт.— С. 2.

⁵⁰ ЦДІА України у Львові, ф. 362, оп. 1, спр. 44, арк. 1.

⁵¹ Там само.— Спр. 413, арк. 2 зв.

⁵² Там само.— Арк. 7—9.

на засідання АН і на перегляд вистави, а згодом у позитивній тонації ділився враженнями в „Ділі“ та „Новому часі“⁵³.

9 червня голова НТШ брав участь у святковому відкритті готелю біля Шевченкової могили, який мав стати не тільки місцем відпочинку для усіх, що йшли з поклоном до Кобзаря, а й культурним осередком Канева⁵⁴.

Слід сказати, що заходами науковців із Галичини в УСРР закладено підвалини колекції західноукраїнської періодики („Вечерниця“, „Мета“, „Нива“, „Правда“, „Світ“, „Діло“, „Русляк“ тощо) за низку років. Так, у листі К. Студинського від 28 березня 1928 р. до М. Скрипника йдеться про ліцензію „на висилку перших 36 річників „Діла“ за [роки] 1881—1916“. „Потім,— писав голова НТШ,— буду їх дальше комплектувати аж до найновіших часів“⁵⁵.

Виняткове значення мала діяльність Комісії Західної України, утворення якої зустріли з великою прихильністю як академічні кола, так і громадськість. Комісію очолив Ф. Савченко, її членами були К. Студинський, С. Глушко, М. Возняк. На думку М. Грушевського, вона мала стати фундаментом Дослідного інституту Західної України в системі ВУАН.

1929 р. Комісія Західної України розпочала підготовку збірника, присвяченого Галичині, Холмщині, Буковині і Закарпаттю. Паралельно тривало друкування матеріалів і студій Комісії у різних виданнях Історичної секції, а також „Матеріалів для культурної і громадської історії Західної України“.

К. Студинський активно працював у згаданій Комісії. Так, у тогочасній документації ВУАН згадуються такі його доповіді за 1926—1931 рр., як „Критика Драгоманова на перше число львівської „Правди“ за р. 1874“, „Перша зустріч Драгоманова з галицьким студентством“, „Перші соціалістичні процеси в Галичині“, „Головні моменти розвою українства в Галичині“, „Голоси галицької преси про діяльність Куліша“, „Зв'язки Галичини з Україною (1860—1873 рр.)“, „Наукова робота в Західній Україні“, „З'їзд слов'янських філологів в Празі“, „До зв'язків Галичини з Наддніпрянською Україною в 30—60-х роках минулого століття“, „Зв'язки Галичини з Україною в 60-х роках ХІХ ст.“ Оцінюючи здобутки дворічної праці Комісії історії Західної України, М. Грушевський у листопаді 1927 р. акцентував не лише на важливості її науково-дослідної праці, але й на суспільній

⁵³ Єдлінська У. Суспільно-громадська та наукова діяльність...— С. 95.

⁵⁴ Мороз М. Матеріали до хронології діяльності...— С. 299.

⁵⁵ Рубльов О., Черченко Ю. Сталінщина й доля...— С. 54—55.

корисності цієї сполучної ланки між „культурними робітниками“ Наддніпрянщини й Галичини. Він вказував на визначальну роль у роботі Комісії К. Студинського⁵⁶.

К. Студинський, будучи головою НТШ, намагався віднайти якісь субсидії для його існування, в тому числі і в УСРР. Зокрема, 1 березня 1927 р. іноземне відділення контррозвідки ДПУ УСРР доповідало керівництву республіки: „Коли проф. Студинський був у Харкові (їздив на ювілей Грушевського), йому обіцяли субсидії для українських наукових та культурних організацій (Наукове т[овариств]во ім. Шевченка, „Просвіта“ тощо). До цього часу не дістав ні шеляга. Робота буквально валиться, чому поляки дуже й дуже раді“⁵⁷.

Одночасно НТШ на чолі з К. Студинським не перестає підтримувати контакти із Заходом. Вже 4 червня 1924 р. разом з І. Раковським він представляє НТШ на Першому всеслов'янському конгресі географів і етнографів у Празі і виступає з доповіддю, у якій, зокрема, побажав розширення слов'янської взаємності і єднання слов'янських народів⁵⁸. У той час поживавилося листування з чеськими професорами, обраними членами НТШ, знайомими ще з часів навчання у Відні, а також з іншими європейськими вченими, яких К. Студинський залучав до членства, вислав їм свої наукові праці, ознайомлював з діяльністю НТШ. Серед них Ф. Кляйн, М. Планк, Д. Гільберт, Я. Бідльо, Ф. Пастрнек, Я. Лось, Я. Махал, А. Пенк, А. Мазон та ін.

К. Студинський поряд із С. Пилипенком, І. Огієнком, А. Білецьким та іншими виголосив доповідь на Першому з'їзді слов'янських філологів, що відбувся у Празі 1929 р. Від імени НТШ він виступив із привітальним словом до учасників з'їзду. Як пише І. Брик, К. Студинський із вдячністю згадав Домбровського, який один із перших у науковій класифікації слов'янських мов заклав основи для єднання розбитих і роздроблених слов'ян в одну сім'ю. Академік висловив жаль, що не у всіх слов'янських державах українці мають змогу вільної культурної праці і виказав бажання, щоб наступний з'їзд згуртував усіх слов'ян, щоб усі були вільні і не було між ними поневолених⁵⁹.

З українськими вченими празького осередку (С. Дністрянський, О. Колесса, І. Горбачевський, С. Рудницький, С. Смаль-Стоцький) К. Студинський продовжував затяжну і, зрештою, безуспішну акцію

⁵⁶ Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція...— С. 158, 161.

⁵⁷ Рубльов О., Черченко Ю. Сталінщина й доля...— С. 72.

⁵⁸ Всеславянський географічно-етнографічний конгрес // Діло.— 1924.— Ч. 129 (10. 222).— 13 черв.— С. 2.

⁵⁹ ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 96, арк. 5.

за створення українського університету⁶⁰. У польському сеймі та уряді розробляли ряд проєктів, метою яких була відмова і зволікання відкрити такий університет у Львові: 1) утворити університет з українською мовою навчання у Станіславі; 2) перенести до Польщі Український університет з Праги; 3) організація курсів для української молоді при Варшавському університеті; 4) організувати декілька українських кафедр під назвою „Інститут Руської“ при Львівському університеті; 5) перенести ідею створення „Інституту Руського“ до Ягеллонського університету в Кракові⁶¹.

Безсумнівною досягненням К. Студинської як голови НТШ став розвиток бібліотеки Товариства Велика заслуга в цьому владних структур радянської України. Так, зокрема, 1927 р. Рада Народних Комісарів УСРР призначила Бібліотеці НТШ обов'язковий примірник усіх видань республіки в обмін на (порівняно нечисленні) галицькі видання. Власне, це дало змогу періодично поновлювати книжкові фонди бібліотеки⁶².

1928 р. НТШ допомагає у виданні „Старої України“, подяку висловив І. Крип'якевич на сторінках „Діла“: „Належитьсь велика подяка Виділові Наукового Тов(ариства) ім. Шевченка, що так відчув потребу нашого важкого часу, і заангажував фонди своєї книгарні на видання „Старої України“. Видавництво часопису, що популяризує культуру і притягає загал до зрозуміння науки, — чим можна уявити собі гарейшу форму співпраці наукової інституції з громадянством“⁶³.

К. Студинської у доповіді „Видання українських історичних пісень і праці К. Грушевської“ високо оцінив здобутки дослідниці в царині історичної пісенності на Першому міжнародному конгресі народного мистецтва, що проводив у Празі 7—13 жовтня 1928 р. У роботі цього конгресу взяли участь 320 учасників з 30 країн світу (Австрії, Англії, Бельгії, Болгарії, Бразилії, Голландії, Данії, Іспанії та ін.)⁶⁴.

У звіті 1930 р. К. Студинської як голова НТШ входить до ширшого колективу з відкриття шпиталю ім. Митрополита Андрея Шептицького⁶⁵.

⁶⁰ Романів О. Наукове товариство ім. Шевченка. — С. 66.

⁶¹ Гетьманчук М. Українське питання в радянсько-польських відносинах 1920—1939 років. — Львів, 1998. — С. 212.

⁶² Прицак О. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові поміж двома війнами // Український історик (Нью-Йорк, Мюнхен). — 1981. — Ч. 1—4. — С. 150—151.

⁶³ Крип'якевич І. Стара Україна // Діло. — 1928. — Ч. 208 (10. 301). — 19 верес. — С. 3.

⁶⁴ Матяш І. Катерина Грушевська: життєпис, бібліографія, архіви. — К., 1997. — С. 53.

⁶⁵ Трівкий ювілейний пам'ятник. За здвигнення шпиталю ім. Митрополита Андрея Шептицького // Діло. — 1930. — Ч. 72 (12. 438). — 1 квіт. — С. 1.

У жовтні того ж року К. Студинський разом з В. Левицьким підписує відозву із засудженням актів вандалізму, вчинених шовіністичним польським студентством (побиття вікон у Музеї і Бібліотеці та вітрин Книгарні Товариства).

28 грудня 1930 р. на Загальних зборах НТШ К. Студинського майже одностайно обрано головою Товариства і референтом друкарні.

3 січня 1931 р. К. Студинський разом з В. Левицьким і М. Кордубою від НТШ підписався під тим, щоб 1931 р. проголосили роком „Рідної школи“. У щоденнику „Діло“ подано відповідну заяву, в якій, зокрема, йдеться: „Кожний нарід мусить берегти основне право на виховання своєї молоді відповідно до своїх теперішніх і майбутніх потреб.— Без повного користування цим правом занепад нації неминучий. Бо хто сповнить завдання нації, якщо не стане тих, для яких найвища мета нації це ненарушна святість, провідна зоря їхнього життя [...] Вже три покоління рідношкільних діячів трудяться, щоби українська нація росла і кріпшала; щоб її члени задивлені в найсвітліші хвилини української минувшини, памятаючи про все те, що зустрічало український нарід на його історичному шляху, йшли послідовно і невпинно вперед“⁶⁶.

25 січня 1931 р. в Академічному домі скликане віче з участю понад 400 студентів у справі чергового вибору головою НТШ К. Студинського. Віче ухвалило протестну резолюцію, в якій засуджувало перевибори К. Студинського на голову НТШ як результат політичної безвідповідальності членів Товариства. А ім'я Кирила Йосиповича, якому вже раніше (21 листопада 1929 р.) був кинутий заклик скласти мандат академіка або уступити з голови НТШ, звучало у резолюції віча з гостро негативними, образливими епітетами, зокрема, вказуючи на нього, як на чоловіка, позбавленого основ моралі і чести, запроданця, що не вагався у злочинний спосіб виступити проти проф. С. Єфремова, головної постати у процесі СВУ. Документ закінчувався: „Віче цього вибору не признає і проти того ставить свій протест“⁶⁷. Така чіткість рішень була результатом активних дій ОУН, яка з початку 1930-х років стала в Галичині провідною політичною силою та користувалася підтримкою насамперед студентів.

Ще 1924 р. у листі до Я. Гординського К. Студинський передбачав таку ситуацію: „Згадуєте про мої заслуги для Товариства. Се не заслуга, а чесно сповнений обов'язок. Боюсь навіть думати про які небудь заслуги [...] Та свою роботу, якою мене наділила громада, виконаю до

⁶⁶ Діло.— 1931.— Ч. 3 (12.659).— 3 січ.

⁶⁷ ЦДІА України у Львові, ф. 362, оп. 1, спр. 55, арк. 33.

кінця з глибоким пересвідченням, що і за неї почастиють мене попід ребра...⁶⁸

На захист К. Студинського став тижневик „Українська правда“. У замітці „Кампанія українських фашистів проти акад. Студинського“ від 13 лютого 1931 р., зокрема, йдеться: „У зв'язку з поновним обранням К. Студинського на голову наукового товариства імени Шевченка у Львові, українські фашисти у своєму органі „Український Голос“ зняли проти нього шалену кампанію. Кирило Студинський — член ВУАН не подобається українським фашистам через те, що взяв участь у прийомі тов. Скрипника під час його перебування у Львові — 1929 року, а також через те, що Студинський протестував проти діяльності українських контрреволюціонерів з „СВУ“⁶⁹. На захист К. Студинського виступив Президент ВУАН О. Богомолець, зазначаючи, що ВУАН робить спробу поставити Наукове товариство ім. Шевченка на службу інтервенції проти радянської України⁷⁰.

25 травня 1932 р. Виділ НТШ прийняв резигнацію (термін походить з латинської мови та означає „смирнення“, „абсолютну і безапеляційну покору“.— *Авт.*) К. Студинського з проводу Товариства, висловивши йому подяку за довголітній труд для добра Товариства та його культурного і наукового розвитку.

На думку І. Раковського, відставка К. Студинського з посади голови НТШ була зумовлена натиском польської влади, яка почала відверто боротися за знищення Товариства як установи „більшевицької або бодай прихильної большевизмові“⁷¹.

Згадані події негативно вплинули на стан Товариства: „Як виїде Товариство на моїй резигнації — пересуджую. Воно пірвало великі зв'язки з Україною, куди куповано наші накладки за значні квоти. Все тепер закінчилося, а в добавку захиталися його підприємства. В друкарні НТШ ніхто нічого не друкує. В книгарні ніхто не питає за книжкою,— словом йде руїна. А ми її власними руками підтримуємо.

Молодь б'ється в „Акад[емічному] Домі“ між собою і розбиває собі голови з якихось чисто особистих причин. Вона пішла против през[идента] Децикевича, що був головою Тов[ариства] опіки над молоддю. Отже йде руїна на всіх точках. Сумно за нас! Так сумно, як давно не бувало!“⁷²

⁶⁸ ЦДІА України у Львові, ф. 384, оп. 1, спр. 52, арк. 35.

⁶⁹ ДАЛО, ф. 121, оп. 2, спр. 18, арк. 147.

⁷⁰ ЦДІА України у Львові, ф. 362, оп. 1, спр. 10, арк. 150.

⁷¹ Раковський І. Спомини про Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові // Український історик.— 1979.— № 1—4.— С. 92.

⁷² ВРФТ ІЛ НАН України, ф. 14, спр. 1314 (Студинський Кирило. Лист до Кобилянської О.) I.VI — 16. VII. 1932 р. Львів.— Автограф, 1 арк.

Його діяльність у НТШ високо цінував М. Грушевський, який зазначав, що К. Студинський, перебуваючи на посаді заступника та голови Товариства, з незвичайною енергією працював над його духовним і матеріальним відродженням⁷³.

Наведені факти переконливо доводять, що діяльність К. Студинського в НТШ справедливо можна віднести до однієї з основних віх у його діяльності. Організаторські здібності вченого оцінені 1923 р., коли його обрано головою НТШ. У складний час наступу польської влади на українське національне життя К. Студинський узяв на себе нелегку роботу з урятування Товариства, яке занепадало. Орієнтуючись на тісну співпрацю з академічними науковими інститутами УСРР, він домогся не лише стабілізації роботи НТШ, але й суттєво поліпшив його матеріально-технічне становище. Свідченням цього, зокрема, стало збільшення тиражів і назв наукової продукції, яку випускали члени НТШ. Зближуючись із ВУАН, К. Студинський реалізовував власну концепцію НТШ, яке мало сприяти єднанню галицьких вчених із наддніпрянськими й тим самим впроваджувати ідеали соборности України серед розділених кордонами українців. У той же час варто відзначити, що поміркована прорадянська орієнтація особисто для К. Студинського ставала постійним джерелом конфліктів із галицькими радикалами. Власне, це й стало передумовою того, що академік змушений був 1932 р. залишити посаду голови.

⁷³ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 7453, арк. 6.